

Viktor Mozgin
Polska

MEDIALNY ASPEKT ROSYJSKIEJ PROPAGANDY W MOŁDAWII

(THE MEDIA ASPECT OF THE RUSSIAN PROPAGANDA
IN MOLDOVA)

Streszczenie:

We współczesnym świecie pojęcie wojny ulega definitywnej ewolucji. Ewolucji, która na pierwszy plan wyprowadza wojnę hybrydową, której głównym elementem jest wojna informacyjna. Postępująca mediatyzacja społeczeństwa jest powodem tego, iż główną płaszczyzną walki staje się sfera medialna. Federacja Rosyjska poprzez swój przekaz, wykorzystując różnego rodzaju treści propagandowe oraz manipulacyjne, odgrywa istotną opiniotwórczą rolę w krajach należących do swojej bezpośredniej sfery wpływów. Jednym z takich państw jest Mołdawia, która od momentu rozpadu ZSRR jest w sferze strategicznych interesów Rosji. Skutecznym narzędziem w realizacji imperialistycznej polityki w stosunku do tego państwa jest rosyjska propaganda. Kreowanie sprzyjającej Rosji narracji w Mołdawii odbywa się poprzez obecność w tym kraju rosyjskich agencji informacyjnych. Widać to było przede wszystkim podczas ostatnich wyborów prezydenckich, w których zwyciężył prorosyjski kandydat Igor Dodon. Mimo to Mołdawia podejmuje próbę walki z rosyjską propagandą i manipulacją. Będąc niezależnym państwem Mołdawia chce mieć również niezależną sferę informacyjną.

Summary:

In today's world, the concept of war undergoes a definitive evolution. Evolution which is leading the way to a hybrid war whose main element is the information war. The progressive mediatization of society is the reason that the main battlefield becomes the media sphere. The Russian Federation, through its message, uses a variety of propaganda and manipulative content, plays an important role in the countries of its immediate sphere of influence. One of such countries is Moldova, which since the collapse of the USSR is in the

sphere of strategic interests of Russia. An effective tool in the implementation of imperialist policy towards this state is Russian propaganda. Creation of a favourable narrative to Russia in Moldova takes place through the presence of Russian news agencies in this country. This was seen primarily during the last presidential election in which the pro-Russian candidate Igor Dodon won. Despite this, Moldova is trying to fight Russian propaganda and manipulation. As an independent state, Moldova also wants to have an independent information sphere.

Słowa kluczowe:

Rosyjska propaganda, wojna informacyjna, sfera medialna, konstruktywizm medialny, środki masowego przekazu w Mołdawii, medialna struktura własnościowa, rosyjski imperializm, naddniestrzański separatyzm, wybory prezydenckie w Mołdawii.

Keywords:

Russian propaganda, information war, the media sphere, media constructivism, mass media in Moldova, media ownership structure, Russian imperialism, Transnistrian separatism, presidential elections in Moldova.

Wstęp

We współczesnym świecie kwestia wojny hybrydowej stała się niejednoznacznym pojęciem. W pewnych momentach ciężko jest określić na jakim etapie znajdują się strony konfliktu. Ewolucja wojny, którą można zauważyć na przestrzeni kilku ostatnich dekad, spowodowała, że konflikt zbrojny stał się złożonym procesem, w którym zaangażowano nie tylko sferę militarną, polityczną, gospodarczą, lecz także sferę informacyjną. Owszem, wojna informacyjna, bowiem tak należy określić ten element wojny hybrydowej, nie jest nowym zjawiskiem. Pod różnymi postaciami była ona obecna praktycznie podczas każdego konfliktu zbrojnego, gdyż manipulacja informacjami, propaganda, agitacja stanowią nieodłączne składowe każdej wojny. Można przywoływać niezliczoną ilość konfliktów zbrojnych, podczas których pod różnymi postaciami były wykorzystywane narzędzia walki informacyjnej, lecz nie jest to podstawowym celem niniejszego artykułu.

Po raz pierwszy otwarcie o wojnie informacyjnej zaczęto mówić na początku lat 90. w Stanach Zjednoczonych. Amerykański Departament Obrony w oficjalnym komunikacie nadał określenia pojęciu wojna informacyjna. Ustalono, iż jest to niekonwencjonalny oraz nieśmiertelny sposób wykorzystywania i kierowania informacjami w celu uzyskania konkurencyjnej przewagi nad wrogiem podczas konfliktu.

Parafrazując słowa Mao Tse-Tunga dotyczące wykorzystywania informacji podczas wojny, warto zauważyć, iż chcąc doprowadzić do obalenia władzy politycznej w państwie należy zacząć od przygotowania opinii publicznej oraz pracy ideologicznej, zarówno mając do czynienia z klasą rewolucyjną, jak i klasą nierewolucyjną¹. Słowa te trafnie odzwierciedlają wykorzystywanie wojny informacyjnej w różnego rodzaju konfliktach, gdzie polem walki są przede wszystkim umysł i mentalność człowieka. W dobie społeczeństwa informacyjnego owe czynniki nie posiadają naturalnej bariery ochronnej przed takimi zjawiskami, jak manipulacja, propaganda, bądź też dezinformacja.

Wojna informacyjna jest bardzo złożonym procesem, więc żeby ją w odpowiedni sposób zdefiniować, należy przede wszystkim zwrócić uwagę na interesy konkretnych, zaangażowanych w nią graczy. W dzisiejszych czasach jednym z graczy, który wykorzystuje wojnę informacyjną jako skuteczne narzędzie do destabilizacji sytuacji w regionie Europy Wschodniej jest Federacja Rosyjska. Władze na Kremlu realizując imperialną politykę dążą do uzyskania całkowitej kontroli nad obszarem byłego Związku Radzieckiego. Federacja Rosyjska w celu realizacji swoich mocarstwowych zapędów umiejętnie wykorzystuje wszystkie posiadane przez nią narzędzia. Jednym z takich narzędzi jest niewątpliwie rosyjska propaganda medialna. Rzecz jasna przymiotnik „medialna” w tym miejscu pojawia się w związku z tym, iż Rosja nie jest wyjątkiem i poprzez postępującą współcześnie mediatyzację społeczeństwa², główną płaszczyzną walki z Zachodem stają się właśnie szeroko rozumiane środki masowego przekazu. Federacja Rosyjska poprzez swój przekaz medialny, wykorzystując treści propagandowe, odgrywa istotną opiniotwórczą rolę w krajach należących do swojej bezpośredniej sfery wpływów.

W niniejszym artykule uwaga zostanie zwrócona na Mołdawię. Jest to państwo, które obok Ukrainy, Białorusi oraz Gruzji znajduje się w ścisłym kręgu zainteresowań władz na Kremlu. W sytuacji kiedy stosunki z Białorusią są względnie unormowane (nie należy jednak zapominać o nielicznych próbach Mińska wyjścia spod kontroli Moskwy, które w zupełności się nie powiodły) a Ukraina i Gruzja realizując swoje proeuropejskie plany oddalają się od Kremla, Mołdawia pozostaje krajem, nad którym utrzymanie kontroli zaczyna stanowić dla Federacji Rosyjskiej priorytetowe zadanie. Mołdawia jest specyficznym państwem, co w określony sposób komplikuje proces utrzymania nad nim kontroli, zwłaszcza w sferze medialnej. Jest to państwo mające w obrębie swojego terytorium inny twór państwowy, jakim jest Naddniestrze. Jest to pewnego

¹ A. Loubier, *Grupy redukcyjne, techniki sterowania i manipulacji wewnątrz stowarzyszeń*, Komorów 2006, s. 110-112.

² Vide: M. Soin, L. Baran, *Oblicza mediatyzacji. Analiza krytyczna*, Rzeszów 2011.

rodzaju „państwo w państwie”, lecz z małą uwagą, bowiem Naddniestrze nie jest uznawane przez żadne inne państwo na arenie międzynarodowej³, co według prawa międzynarodowego nie czyni go bytem państwowym w rozumieniu *de iure*. Zaskakującym jest jednak fakt, iż Federacja Rosyjska także nie uznaje Naddniestrza jako bytu państwowego. Co więcej, na południu państwa znajduje się terytorium Gagauzji, która podobnie jak Naddniestrze rości prawa do bycia autonomią. A całą sytuację komplikują również relacje Mołdawii z Rumunią, bowiem od momentu rozpadu Związku Radzieckiego istnieją postulaty o przyłączeniu państwa mołdawskiego do Rumunii. Z tak zarysowanej sytuacji wynika złożoność bilateralnych oraz multilateralnych relacji Mołdawii z innymi państwami.

Szczególny przypadek w tym kontekście stanowią niewątpliwie stosunki mołdawsko-rosyjskie. W czym więc tkwi sedno problemu w relacjach na linii Kiszyniów-Moskwa? Otóż odpowiedź jest bardzo prosta, a mianowicie Mołdawia po rozpadzie Związku Radzieckiego stanowi dla władz na Kremlu pewnego rodzaju „poligon doświadczalny”. Wiąże się to przede wszystkim z kwestią Naddniestrza i panującym tam „duchem” separatyzmu. W 1992 roku przy wsparciu Federacji Rosyjskiej Tyraspol ogłosił niepodległość od Mołdawii. Pomoc, którą udzieliła Moskwa naddniestrzańskim separatystom przybrała wówczas postać konfliktu hybrydowego ze wszystkimi elementami wojny gospodarczej, militarnej oraz informacyjnej, podobnie zresztą, jak to miało miejsce w Gruzji w roku 2008 oraz na Ukrainie w roku 2014. Konsekwentnie dążąc do celu Federacja Rosyjska ulokowała na terytorium Naddniestrza 14. Armię, co dało możliwość władzom na Kremlu sprawowania kontroli nad tym regionem. Istotnym jest także czynnik ludzki, bowiem większości z 300-tysięcznej społeczności zamieszkującej terytorium naddniestrzańskiej republiki nadano rosyjskie obywatelstwo, co umożliwia Rosji w każdym momencie przeprowadzenie wojskowej interwencji na terytorium Naddniestrza, w ramach ochrony swoich obywateli.

Posiadając czynnik ludzki oraz wojskowy *de facto* wewnątrz Mołdawii, Rosja dąży również do sprawowania kontroli nad sferą informacyjną. Wynika zatem zasadnicze pytanie, jaką rolę odgrywa rosyjska medialna propaganda w stosunkach pomiędzy Moskwą a Kiszyniowem?

Historyczny aspekt rosyjskiej propagandy w Mołdawii

Czym zatem jest rosyjska propaganda? W tym miejscu należałoby przywołać kilkanaście definicji zachodnich badaczy zajmujących się tym zjawiskiem, wśród których warto wymienić Waltera Lippmanna⁴, Richarda Arona, Daniela

³ Nie licząc uznania przez Abchazję i Osetię Południową – oba zresztą twory państwowe nieuznawane międzynarodowo.

⁴ Vide: W. Lippmann, *Public Opinion*, New York 2012.

Bella oraz Harolda Lasswel. Każdy z nich stworzył odrębną definicję propagandy, ale istota zjawiska pozostawała niezmiennie ta sama. Jest to celowe działanie zmierzające do ukształtowania określonych poglądów i zachowań u grupy ludzi bądź też jednostki.

Współczesna rosyjska propaganda w dużym stopniu czerpie z dorobku zachodnich prekursorów. Jednakże poddając dogłębną analizę sposób formułowania przez rosyjskie media przekazu propagandowego, można zauważyć kilka wyjątkowych cech, charakterystycznych wyłącznie dla propagandy rosyjskiej, źródłem których są techniki zapożyczone z doktryny nazistowskich Niemiec. Nic dziwnego, bowiem głównym filarem teoretycznym, na którym opiera się proces tworzenia informacji, są postulaty głoszone przez nazistowskiego ministra ds. propagandy Josepha Goebbelsa⁵. Rosjanie, dla których utożsamienie się z nazistowskimi Niemcami jest niedopuszczalne, na przestrzeni ostatnich lat wykreowali własną plejadę propagatorów, którzy prężnie działają na polu wojny informacyjnej z innymi państwami.

Znanymi rosyjskimi propagandystami są Vladimir Kara-Murza, twórca teorii o „białej” i „czarnej” propagandzie⁶, zaufany człowiek Władimira Putina Aleksander Dugin oraz znani większemu gronu osób przede wszystkim z rosyjskiej telewizji Vladimir Solovyov, jak również Dmitrij Kisielow. Ten ostatni w jednym z wywiadów udzielonych dla brytyjskiego portalu BBC stwierdził, iż propaganda w jego rozumieniu to nic złego, to jedynie sposób przedstawienia własnego zdania innej osobie bądź też grupie osób⁷. Rosyjska propaganda to nie tylko sposób przedstawienia własnego zdania, lecz skuteczne narzędzie wpływania nie tylko na pojedyncze osoby, lecz także na szerszą grupę osób.

Mówiąc o rosyjskiej propagandzie medialnej nie należy zapominać, iż jest ona częścią zakrojonej na szeroką skalę wojny informacyjnej prowadzonej przez Rosję w stosunku do Zachodu. Współczesna rosyjska batalia informacyjna w wyraźny sposób nawiązuje do wojen psychologicznych prowadzonych w czasach ZSRR przez specjalne oddziały operacyjne KGB⁸. Rosyjską teorię wojen informacyjnych ukształtowano w opozycji do teorii cyberbezpieczeństwa propagowanych w Stanach Zjednoczonych oraz Europie Zachodniej, których

⁵ Vide: D. Irving, *Wojna Goebbelsa. Triumf intelektu*, Włosań 2015; G. Peter, P. Martina, *Narcyz Goebbels. Biografia*, Kraków 2011.

⁶ Vide: С. Г. Кара-Мурза, *Манипуляция сознанием*, Москва 2005.

⁷ С. Розенберг, *Дмитрий Киселев: пропаганда – это просто попытка что-либо объяснить*, <http://www.bbc.com/russian/features/2016/06/160624_kiselev_interview> (12.04.2017).

⁸ J. Darczewska, *Anatomia rosyjskiej wojny informacyjnej. Operacja krymska – studium przypadku*, Punkt Widzenia OSW, nr 42, 05/2014, Warszawa 2014, s. 7-9.

głównym założeniem było wykorzystywanie technologii informatycznych w dziedzinach militarnych oraz wywiadowczych⁹.

Rozwój teorii wojen informacyjnych w państwie rosyjskim posiada długą tradycję. Informacja jest skutecznym narzędziem do osiągnięcia zamierzonych celów państwa w polityce międzynarodowej, regionalnej oraz wewnątrzpaństwowej. W Federacji Rosyjskiej na przestrzeni ostatnich kilku dekad ukształtowały się dwie szkoły geopolityki informacyjnej – Igora Panarina¹⁰ oraz Aleksandra Dugina¹¹. Obydwie te szkoły nie różnią się zasadniczo od siebie. Ich głównym postulatem jest fakt, iż Rosja znajduje się w informacyjnej pułapce, co stwarza bezpośrednie zagrożenie dla jej państwowości oraz społeczno-politycznego ładu. W związku z tym Federacja Rosyjska powinna posiadać skuteczne narzędzia zapewniające odparcie ataków Zachodu. W tym kontekście owym uniwersalnym pod każdym względem oraz bardzo skutecznym środkiem jest informacja.

Współcześnie w Rosji kwestia wojny informacyjnej odgrywa bardzo istotne znaczenie, świadczy o tym chociażby fakt, iż w 2014 roku została sprecyzowana doktrynalna koncepcja walki informacyjnej. Została ona ujęta w doktrynie wojennej Federacji Rosyjskiej, gdzie określono ją jako niekonwencjonalny środek do prowadzenia walki¹². Rosjanie stworzyli wyjątkowy system prowadzenia walki informacyjnej, bowiem adaptując zachodnie terminy, kierują się własnymi założeniami i logiką, przysposabiają je do własnych potrzeb, tradycji oraz kultury. Przenosząc zachodnie teorie na rosyjski grunt, mieszają koncepcje obrony i ataku, dostosowując je do własnej geostrategii rewanżu¹³.

Realizacja założeń doktrynalnych dotyczących wojny informacyjnej a w szczególności kwestii propagandy w stosunku do państw znajdujących się w strategicznym kręgu zainteresowań Federacji Rosyjskiej sprowadza się do narzucania zasady ograniczonej suwerenności. Oznacza to tyle, iż władze sąsiednich oraz sojusznicznych krajów są zobligowane do postępowania zgodnie z interesami władz na Kremlu. A jednym z narzędzi, które wykorzystuje Rosja w tym celu jest propaganda medialna.

W Mołdawii owa rosyjska propaganda medialna jest skutecznym środkiem pozwalającym władzom na Kremlu utrzymywać kontrolę nad wszystkimi procesami zachodzącymi w państwie. Istotnym aspektem w medialnej sferze państwa mołdawskiego jest kwestia językowa. Na początku lat 90. wraz z powsta-

⁹ *Ibidem*, s. 11.

¹⁰ Vide: И. Н. Панарин, *Информационная война и геополитика*, Москва 2006.

¹¹ Vide: А. Дугин, *Геополитика постмодерна. Времена новых империй. Очерки геополитики XXI века*, Санкт-Петербург 2007.

¹² J. Darczewska, *Diabeł tkwi w szczegółach. Wojna informacyjna w świetle doktryny wojennej Rosji*, Punkt Widzenia OSW, nr 50, 05/2015, Warszawa s. 11-15.

¹³ *Ibidem*, s. 15; Vide: В. Горбулин, *Гибридная война как ключевой инструмент российской геостратегии реванша*, <http://gazeta.zn.ua/internal/gibridnayavoyna-kak-klucheyoy-instrument-rossiyskoy-geostrategii-revansha_.html> (13.03.2017).

niem Mołdawii ukształtował się podział na rumuńskojęzyczną większość oraz rosyjskojęzyczną mniejszość, która stała się głównym odbiorcą rosyjskiego przekazu płynącego z Moskwy¹⁴. Już w 1988 roku, czyli jeszcze przed rozpadem ZSRR, rosyjski Pierwszy Kanał głosił postulat, iż dążenia Mołdawii ku niepodległości są spowodowane chęcią dołączenia do państwa rumuńskiego. Jednakże Bukareszt w żaden sposób nie potwierdzał tych doniesień. W momencie zaś, kiedy Mołdawia stała się niepodległym państwem, Rosja zmieniła swoją narrację, głosząc, iż akt ogłoszenia niepodległości przez Mołdawię jest aktem bezprawnym. Postulaty te głoszone przez rosyjskie środki masowego przekazu stały się między innymi podłożem do rozpętania konfliktu w Nadnistrzu. Mieszkańcy tego regionu stanowiący główną rzeszę odbiorów rosyjskiego przekazu nie chcieli dołączać do Rumunii, w związku z czym postanowili utworzyć własne państwo – Naddniestrzańską Mołdawską Republikę.

Retoryka rosyjskich programów informacyjnych po utworzeniu Naddniestrzańskiej republiki była oparta głównie na krytyce Mołdawii, jako państwa dążącego do integracji z Zachodem. Postulowano, iż państwo mołdawskie nikomu nie jest potrzebne w Europie. Co więcej, głoszono, iż Mołdawia jako prawosławny kraj spotka się z dezaprobatą ze strony katolickich państw wchodzących w skład Unii Europejskiej.

W roku 2000 kiedy stery kierowania Federacją Rosyjską objął Władimir Putin, narracja w stosunku do Mołdawii nieco się zmieniła. Wówczas nie krytykowano Mołdawii jako państwa, lecz przedstawiano w negatywnym świetle Unię Europejską. Kiszyniów zaś zachęcano do przyłączenia się do Unii Państw Euroazjatyckich. Rosyjscy propagandyści starali się za wszelką cenę skłonić na swoją stronę Mołdawian¹⁵.

Współczesna rosyjska propaganda w Mołdawii

Współcześnie sytuacja w Mołdawii ulegała pewnym zmianom. Przede wszystkim warto zauważyć, iż istnieje inna linia podziału społeczeństwa. Dzisiaj to nie język jest głównym kryterium podziału, lecz wektor poparcia dla proeuropejskiego, bądź prorosyjskiego kierunku integracji. Zmianie nie uległa jednak obecność w sferze informacyjnej Mołdawii rosyjskiej propagandy. Zgodnie z badaniami przeprowadzonymi w 2015 roku przez Instytut Polityki

¹⁴ Р. Руссу, *Российская медиаинтервенция в Молдову: как это происходит и зачем*, <http://osvita.mediasapiens.ua/trends/1411978127/rossiyskaya_mediainterventsiya_v_moldovu_kak_eto_proiskhodit_i_zachem/> (12.04.2017).

¹⁵ В. Морару, *Основные тенденции развития журналистского образования в Молдове*, Кишинёв 2003, ss. 13-16.

Publicznej¹⁶ dla ponad 60% mieszkańców Mołdawii głównym źródłem informacji jest telewizja. Co ciekawe 40% badanych uważa informacje pochodzące z telewizji za wiarygodne¹⁷. Warto w tym miejscu przywołać również badania dotyczące poziomu zaufania środkom masowego przekazu ze względu na kryterium językowe. Interesującym może wydawać się fakt, iż największym zaufaniem są obdarzone rosyjskie media (19%), mołdawskie środki masowego przekazu w tym zestawieniu znalazły się na drugim miejscu, bowiem zaledwie 9% respondentów odpowiedziało, że ufa swoim narodowym mediom. Rumuńskie kanały informacyjne zaufaniem obdarzyło jedynie 5% badanych. Powstaje pytanie, dlaczego mimo głoszenia na każdym kroku, iż rosyjskie media są mediami propagatorskimi, prawie 1/5 Mołdawian uznaje, iż informacje z nich płynące są wiarygodne? Otóż odpowiedź jest bardzo prosta – jak twierdzi ekspert Kijowskiego Instytutu Polityki Międzynarodowej Leonid Litra – ludzie po prostu tak się przyzwyczaili. Na przestrzeni wielu lat telewizor był jedynym źródłem informacji w Związku Radzieckim. Po rozpadzie ZSRR tendencja pozostała nadal niezmienna – telewizja jest podstawowym nadawcą informacji dla społeczeństwa¹⁸.

W styczniu 2016 roku zgodnie z raportem sporządzonym przez AGB Nielsen Media Research w Mołdawii funkcjonowało 5 najpopularniejszych kanałów telewizyjnych – Prime, Moldova 1, Ren TV, Canal 2 oraz RTR Moldova¹⁹. Interesującą rzeczą jest, iż przekaz nadawany przez wspomniane kanały, zwłaszcza Prime, Canal 2 oraz RTR, jest w języku rosyjskim. Nawet wiadomości stanowiące podstawowe źródło informacji są transmitowane po rosyjsku.

W Mołdawii współcześnie ukształtował się przejściowy model mediów, bądź też mówiąc inaczej model mediów upolitycznionych²⁰. Wynika to przede wszystkim z faktu własności nad określonym środkiem przekazu. W państwie mołdawskim postacią, która odgrywa decydującą rolę w kreowaniu przekazu medialnego jest oligarcha Vladimir Plahotniuc – właściciel między innymi czasopism „Publica” oraz „Ziarul Timpul”, jak również kilku stacji telewizyjnych: Prime, 2 Plus, Canal 3. W Mołdawii nie ma żadnego systemu kontrolującego strukturę własnościową środków masowego przekazu, takiego, jak w sąsiedniej Ukrainie, która również zmagą się z problemem rosyjskiego wpływu na środo-

¹⁶ Dane pochodzą z terytorium Mołdawii bez uwzględnienia Naddniestrzańskiej Republiki.

¹⁷ Institutul de Politici Publice, *Barometer of Public Opinion, Republica of Moldova. November 2015*, Civis 2015, ss. 23-30.

¹⁸ P. Пыссы, *op. cit.*,

<http://osvita.mediasapiens.ua/trends/1411978127/rossiyskaya_mediantinterventsiya_v_moldovu_kak_eto_proiskhodit_i_zachem/> (24.04.2017).

¹⁹ AGB Nielsen Media Research, *Обзор телевизионной аудитории за январь 2016 года*, <<http://www.agb.md/article/2016.pdf>> (10.04.2017).

²⁰ B. Dobek-Ostrowska, *Między politologią a komunikologią. Razem czy osobno? Przypadek studiów porównawczych nad relacjami polityki i mediów w Europie Środkowo-Wschodniej*, *Politeja*, 36/2015, ss. 33-39.

wisko medialne. Mowa o projekcie Media Ownership Monitor Ukraine²¹ realizowanym od kilku lat na Ukrainie. Jego głównym założeniem jest wykazanie całej struktury własnościowej środków masowego przekazu. Dostał on również aprobatę władz państwowych, czego konsekwencją są odpowiednie regulacje prawne, kontrolujące funkcjonowanie sfery medialnej, a zwłaszcza aspekt związany z własnością mediów w państwie.

Mihai Gribincea, mołdawski dyplomata, obserwując stan mołdawskiej sfery medialnej stwierdził, iż „rosyjska propaganda w Mołdawii jest bardziej niebezpieczna oraz skuteczna, aniżeli rosyjskie wojska w Naddniestrzu”²². Potwierdzeniem tych słów jest fakt, iż mieszkańcy Mołdawii, mimo współpracy na wielu płaszczyznach z krajami europejskimi, mimo postulatów o integracji z Unią Europejską, nadal preferują zacieśnianie relacji z Unią Celną oraz Federacją Rosyjską. W tym kontekście powstaje pytanie, jak wygląda rosyjska propaganda, która jest tak skutecznym narzędziem w ręku Kremla, iż pozwala władzom w Rosji – poprzez destabilizację wewnętrznej sytuacji – kontrolować państwo mołdawskie? Należy jednak zastanowić się, jak wygląda sfera medialna w Naddniestrzu, które *de facto* jest terytorium Mołdawii. Otóż w tym regionie nie są transmitowane mołdawskie kanały radiowe oraz telewizyjne. Głównym źródłem informacji są rosyjskie albo miejscowe stacje, nadające, rzecz jasna, w języku rosyjskim. Mimo blokady mołdawskich środków masowego przekazu w Naddniestrzu, dziennikarze z tego regionu częstokroć biorą udział w różnego rodzaju projektach wraz z pracownikami mołdawskiej sfery medialnej. Jednym z takich przedsięwzięć jest finansowany przez Unię Europejską program „Wzrost zaufania pomiędzy dwoma brzegami Dniestru”. Pozwala on na współpracę, wspólne wyjazdy oraz wymianę doświadczeń między dziennikarzami z Naddniestrza oraz Mołdawii.

Podjęmowane próby załagodzenia relacji między „dwoma brzegami Dniestru” jednak nie są na tyle skuteczne, żeby można było mówić o zmianie nastrojów społecznych. Problem tkwi przede wszystkim w rosyjskiej narracji kierowanej do mieszkańców Mołdawii. Jedną z przyczyn braku zaufania ludzi zamieszkujących region Naddniestrza do władz w Kiszyniowie jest przekonanie o tym, że Mołdawia, podobnie jak Rumunia, pragnie przystąpić do Paktu Północnoatlantyckiego. Taką informację podała w styczniu 2016 roku rosyjska stacja telewizyjna REN TV emitując program „Wojenna Tajemnica”, retransmitowany również w Mołdawii. Treść programu była nasycona propagandowymi komunikatami, między innymi twierdzono, iż Rosjanie nie mogą przebywać na

²¹ Vide: Media Ownership Monitor Ukraine, <<https://ukraine.mom-rsf.org/>> (30.04.2017).

²² С. Науменко, Медіа Молдови: олігархи, російська пропаганда і дрони, MediaLab.online, 31.10.2016, < <http://medialab.online/news/media-moldovy-oligarhy-rosijska-propaganda-i-drony/>> (03.02.2017).

terytorium Mołdawii, a Gagauzów w szkołach zmuszają do nauki języka rumuńskiego, jak również wspomniano, że władze w Kiszyniowie postanowiły dołączyć do NATO i nawet przygotowały odpowiedni wniosek. Jednakże, w tym komunikacie zapomniano o jednym, a mianowicie, że Mołdawia jest państwem neutralnym i pozablokowym, co jest zagwarantowane konstytucją tego państwa.

Propagandowym był również przekaz dotyczący udziału amerykańskich wojskowych w uroczystościach z okazji Dnia Zwycięstwa 9 maja 2016 roku. Kiszyniów zwrócił się z prośbą do amerykańskich żołnierzy przebywających wówczas na szkoleniach w Mołdawii o wystawienie swojej techniki wojskowej na świątecznej paradzie. Mołdawscy socjaliści będący przeciwnikami współpracy z Amerykanami zablokowali drogę, którą wojskowi mieli trafić do centrum mołdawskiej stolicy. Konsekwencją takiego stanu rzeczy była po prostu zmiana trasy. Rosyjskie stacje telewizyjne natychmiast wykreowały obraz ataku NATO na Mołdawię. Amerykańscy wojskowi oraz ich technika miały stanowić pretekst do rozpoczęcia wojny z Paktem Północnoatlantyckim. Rosyjskie media osiągnęły swój cel, bowiem wielu Mołdawian nie zmieniło na lepsze swojego nastawienia do NATO, na co liczyły władze mołdawskie przy okazji wspólnej parady wojskowej²³.

Rosyjska propaganda odegrała istotną rolę również podczas ostatnich wyborów prezydenckich w Mołdawii. Batalia wyborcza została rozegrana pomiędzy Igiorem Dodonem a Maią Sandu. Igor Dodon był prorosyjskim kandydatem, bezpartyjnym, ale cieszącym się poparciem Partii Demokratycznej, której przewodniczącym jest wspomniany już Vladimir Plahotniuc. Paradoksem w tej gmatwaninie wyborczej jest fakt, iż Igor Dodon niegdyś przynależał do Partii Komunistycznej, którą kierował Vladimir Voronin będący zajadłym przeciwnikiem ugrupowania demokratycznego. Co więcej, zdumienie wzbudza również fakt, iż jednym z najgłośniejszych haseł wyborczych, z którym Igor Dodon startował w wyścigu wyborczym była walka z oligarchami. Z oligarchami, czyli między innymi ze swoim głównym orędownikiem Vladimirem Plahotniucem. Rzecz jasna było to bardzo gloryfikowane hasło populistyczne, bowiem racjonalnie myślący człowiek, a za takiego się uważa Igor Dodon, nigdy nie posunąłby się do takich czynów. Dlaczego więc ludzie oddali swoje głosy na kandydata, który na prawo i lewo rozrzuca obietnice, których następnie nie realizuje? Maia Sandu z kolei była kandydatką popierającą integrację z Unią Europejską. Pełniła do 2015 roku funkcję ministra edukacji, którą objęła po rezygnacji ze stanowiska ekonomisty Banku Światowego. Maia Sandu w 2015 roku utworzyła platformę polityczną, która stała się załączkiem Partii Akcji i Solidarności. Podczas wyborów popierana była przez liberalno-demokratyczne ugrupowania polityczne.

²³ *Ibidem*, <<http://medialab.online/news/media-moldovy-oligarhy-rosijs-ka-propaganda-i-drony/>> (20.04.2017).

Wynik wyborów, w których zwycięstwo odniósł prorosyjski kandydat był ostro krytykowany. Przede wszystkim Igorowi Dodonowi zarzucano sfalszowanie procesu wyborczego. Twierdzono bowiem, iż zostały utworzone dodatkowe listy wyborcze, na których umieszczono mieszkańców Naddniestrza, którzy sprzedawali swoje głosy za określone kwoty pieniężne.

Nie mogło się również obejść bez zaangażowania rosyjskich środków masowego przekazu. Przekaz kierowany do mołdawskich odbiorców był w dużym stopniu nadinterpretowany. Przykładem owej narracji uderzającej w proeuropejską kandydatkę Maię Sandu była informacja o jej rzekomej obietnicy danej Angeli Merkel podczas spotkania w ramach szczytu Europejskiej Partii Ludowej w Holandii, iż po objęciu urzędu prezydenta przyjmie do Mołdawii 30 tysięcy syryjskich emigrantów²⁴. Początkowo informacje na ten temat pojawiły się na mało wiarygodnych stronach internetowych, natomiast po ich wyemitowaniu przez ogólnopństwowy kanał Prime, który retransmitował program z rosyjskiego ORT (Pierwszy Kanał) rozpetęła się prawdziwa burza. Ponadto w tym materiale umieszczono wywiad z trzema syryjskimi studentami z Kiszyniowa, którzy nawoływali za oddaniem głosów na Maię Sandu.

Rzecz jednak w tym, iż syryjscy studenci, z którymi został przeprowadzony wywiad wcale nie prowadzili agitacji wyborczej. Byli oni poproszeni o opisanie, w jakich warunkach żyją zagraniczni studenci w Mołdawii. Ponadto, sprawa z obietnicą dla Angeli Merkel dotycząca przyjęcia 30 tysięcy islamskich emigrantów na tyle oburzyła środowisko proeuropejsko nastawionych dziennikarzy, iż wystosowali oni w tej sprawie oficjalny list do partii, którą kieruje niemiecka kanclerz. W odpowiedzi rzecznik niemieckiej partii CDU Bertil Wenger stwierdził, iż kierowanie takich danych do opinii publicznej jest niczym innym jak dezinformacja społeczeństwa, bowiem podczas spotkania Angeli Merkel z Maią Sandu kwestia syryjskich uchodźców w ogóle nie była poruszana²⁵.

Podczas kampanii wyborczej w Mołdawii rosyjska propaganda forsowała również informację, iż Maia Sandu jest kandydatką popierającą środowiska LGBT. Pretekstem ku temu stał się wpis znanej aktywistki owego środowiska Angelici Frolov, która na swoim profilu facebookowym otwarcie nawoływała do oddania swoich głosów podczas wyborów na Maię Sandu. Rosyjska agencja informacyjna Sputnik natychmiast wykorzystała temat środowisk LGBT w celu skompromitowania proeuropejskiej kandydatki. Rosyjska telewizja wyemitowała kilkanaście materiałów opowiadających o tym, iż Mołdawianie nie popie-

²⁴ В. Захария, *Выборы в Молдове: О фейках, на которых построил свою кампанию Игорь Додон*,

<http://osvita.mediasapiens.ua/ethics/manipulation/vybory_v_moldove_o_feykakh_na_kotorykh_postroil_svoyu_kampaniyu_igor_dodon/> (02.04.2017).

²⁵ *Ibidem*.

rają środowisk homoseksualnych²⁶. W przeciwieństwie do Maii Sandu Igor Dodon był pokazywany jako zwolennik tradycyjnych wartości opartych o prawosławną religię. Było to skutecznym narzędziem w walce o fotel prezydenta, zwłaszcza w momencie, kiedy patriarcha Mołdawski otwarcie wyraził swoje poparcie dla prorosyjskiego kandydata.

W celu dyskredytacji Maii Sandu rosyjscy propagandyści rozpowszechniali również informacje, iż w razie dojścia do władzy proeuropejskiej kandydatki, większość ziem mołdawskich zostanie wykupiona przez Amerykanów, tworząc w ten sposób z Mołdawii „amerykańską kolonię”²⁷. Rzecz jednak w tym, iż podane publicznej widomości informacje dotyczące sprzedaży mołdawskich ziem amerykańskim „kolonizatorom” było typowym zagranem rosyjskich propagandystów. W Mołdawii bowiem istnieje odpowiednie ustawodawstwo zakazujące sprzedaży ziemi obcokrajowcom.

Rosyjskie media w Mołdawii rozpowszechniały również wypowiedzi Igora Dodona uderzające w postać Maii Sandu. Jedną z takich wypowiedzi, która absolutnie nie miała racji bytu, było oskarżenie proeuropejskiej kandydatki o to, że za czasów jej kadencji na stanowisku ministra edukacji w dużym stopniu zaostrzono reguły przeprowadzania egzaminów nadających tytuł licencjata na wyższych uczelniach, co stało się bezpośrednią przyczyną samobójstw wielu młodych ludzi. Igor Dodon twierdził, iż ta liczba w okresie od 2012 do 2015 roku sięgnęła 400 osób. W rzeczywistości sytuacja wyglądała zupełnie inaczej, bowiem samobójstw wśród młodzieży było zdecydowanie mniej, a ich główną przyczyną nie były rygorystyczne egzaminy. Liuba Ceban, ekspertka ds. zapobiegania samobójstwom wśród młodzieży na swoim profilu w serwisach społecznościowych oznajmiła, iż w Mołdawii rocznie z powodu popełnienia samobójstwa ginie około 30 młodych osób, a główną przyczyną są przede wszystkim choroby psychiczne²⁸.

Próby przeciwdziałania rosyjskiej propagandzie w Mołdawii

Mołdawia po długim okresie znajdowania się pod kontrolą rosyjskich spółek medialnych dzisiaj podejmuje próby uwolnienia swojej przestrzeni informacyjnej od wszelakiej propagandy i manipulacji. Na początku 2016 roku został przyjęty szereg aktów prawnych dotyczących przejrzystości linii własno-

²⁶ *За Санду призвали голосовать представителей секс-меньшинств*, <<https://ru.sputnik.md/society/20161020/9525543/sandu-gei-lesbianki-golosovanie.html>> (12.03.2017).

²⁷ *Н. Зверев, Молдову в гробу видали: Кандидат в президенты Майя Санду превратит страну а американскую колонию*, <<http://www.kp.md/daily/26603/3619669/>> (23.03.2017).

²⁸ *Centrul de Resurse Pentru Prevenirea Suicidului, Statistici: rata suicidului in R. Moldova NU este in crestere, insa este alarmant de mare*, 20.10.2016, <<http://mirt.md/statistici-rata-suicidului-in-r-moldova-nu-este-in-crestere-insa-este-alarmant-de-mare/>> (11.04.2017).

ściowej mołdawskich kanałów informacyjnych. Tego rodzaju postępowanie nie było entuzjastycznie przyjęte przez środowiska oligarchiczne w Mołdawii, kontrolujące większość kanałów telewizyjnych, radiowych oraz liczne periodyki.

W Mołdawii funkcjonują również niezależne instytucje współpracujące z mediami, których głównym celem jest sprawdzenie przekazu pod względem propagandy oraz manipulacji. Należą do nich między innymi Zgromadzenie Niezależnej Prasy Mołdawii oraz Centrum Niezależnego Dziennikarstwa. Realizują one różnego rodzaju programy, z których najskuteczniejszym jest kampania Stop Fals! dyskredytująca środki masowego przekazu podatne na propagandę i manipulację²⁹. Został uruchomiony również portal mediakritca.md, na którym prowadzone są dochodzenia w związku z publikacją przez kanały informacyjne Mołdawii niewiarygodnych oraz podejrzliwych materiałów.

W związku z obecnością rosyjskiej propagandy w przestrzeni medialnej Mołdawii Koordynacyjna Rada ds. Radiofonii i Telewizji zakazała transmisji niektórych rosyjskich kanałów na terytorium państwa. Przede wszystkim warto zauważyć, iż na liście znalazł się rosyjski kanał informacyjny Rossija 24 będący jednym z głównych nadawców propagandowych komunikatów.

Przeciwdziałanie propagandzie oraz manipulacji informacjami odbywa się również poprzez organizację różnego rodzaju przedsięwzięć skierowanych na zwiększenie profesjonalizmu oraz etyki zawodowej wśród dziennikarzy. Głównym celem owych szkoleń jest aspekt obiektywności w tworzeniu materiałów medialnych. Jest to bardzo istotna kwestia nie tylko w sferze informacyjnej, lecz także niezmiernie ważny czynnik wpływający na proces funkcjonowania państwa³⁰. W tym kontekście warto również zaznaczyć, iż w środowisku medialnym Mołdawii obowiązuje Deontologiczny kodeks, który zobowiązuje dziennikarzy szanować życie oraz godność człowieka. Oznacza to tyle, iż każdy dziennikarz powinien w rzetelny sposób sprawdzać każdą informację, zwłaszcza jeśli chodzi o jej obiektywność³¹.

Istotnym elementem walki z propagandą jest również zwiększenie medialnej świadomości wśród obywateli Mołdawii. W tym celu są prowadzone różnego rodzaju szkolenia oraz wiece informacyjne. Wspomniane z niniejszym artykule Zgromadzenie Niezależnej Prasy działając w tym zakresie zainicjowało przeprowadzenie specjalnych lekcji już na poziomie szkoły średniej. Ich głównym celem jest dostarczanie wiedzy, w jaki sposób oraz z jakich źródeł należy zdobywać różnego rodzaju informacje.

²⁹ Vide: Asociația Presei Independente, <<http://api.md/>> (12.04.2017).

³⁰ Р. Кибл, *Журналістська етика*, переклад з англ. Д. Смоляк, Київ 2007, ss. 188-192.

³¹ В. Морару, *op. cit.*, ss. 36-40.

Podsumowanie

Mołdawia, podobnie jak większość państw powstałych w 1991 roku po rozpadzie Związku Radzieckiego, nadal pozostaje pod „niepozornym kapeluszem” władz na Kremlu. Istotną w owym kontekście jest kwestia kontroli nad sferą informacyjną, bowiem wykorzystując różnego rodzaju środki media odgrywają ważną rolę opiniotwórczą w społeczeństwie. Kontrola nad środkami masowego przekazu określonej osoby bądź grupy ludzi pozwala nie tylko na kierowanie przepływem informacji, lecz także na kierowanie społeczeństwem.

Rosyjskie władze realizując swoją imperialistyczną politykę wobec państw „bliskiej zagranicy” umiejętnie wykorzystują media jako narzędzie do destabilizacji sytuacji w regionie. Mołdawia, jako państwo niegdyś należące do ZSRR oraz z wielu strategicznych względów będąca w sferze zainteresowania Federacji Rosyjskiej, w dużym stopniu odczuwa wpływ prowadzonej przez Rosję wojny informacyjnej. Przejawia się to przede wszystkim poprzez obecną w medialnej przestrzeni Mołdawii rosyjską propagandę. Skomplikowana wewnętrzna sytuacja państwa mołdawskiego sprzyja rozwojowi rosyjskiego wpływu na kanały informacyjne.

Kwestie separatyzmu w Naddniestrzu oraz Gagauzji niewątpliwie są bodźcami destabilizującymi system państwowy Mołdawii. Rosyjscy propagandyści skutecznie to wykorzystują i już od 1988 roku, czyli jeszcze przed rozpadem ZSRR, są obecni w medialnej przestrzeni państwa mołdawskiego. Początkowo głównym aspektem rosyjskiej propagandy było dążenie do podziału społeczeństwa mołdawskiego na nacjonalistów z Kiszyniowa i zwykłych obywateli, którzy mieszkają po drugiej stronie Dniestru w Tyraspolu. Z upływem czasu narracja się zmieniła, bowiem Mołdawia zaczęła coraz bardziej zbliżać się do Unii Europejskiej. Stanowiło to definitywne zagrożenie dla rosyjskich interesów, co spowodowało, iż podział wtenczas zaczęto kształtować na linii eurocentryści-eurosceptycy. Twierdzono, iż Mołdawia jako państwo zniknie z politycznej mapy świata, gdyż zostanie wchłonięta przez Rumunię. Rosyjska propaganda opierała swoją narrację również na kwestii niechęci do struktur Paktu Północnoatlantyckiego.

Kreując w ten sposób opinię publiczną władze w Moskwie mają możliwość wpływu na to, co się dzieje wewnątrz Mołdawii. Dobrym przykładem takiego wpływu są ostatnie wybory prezydenckie, w których zwycięstwo odniósł prorosyjski kandydat Igor Dodon. Wykorzystując pomoc zaprzyjaźnionych rosyjskich środków masowego przekazu, które *de facto* są obecne w medialnej przestrzeni Mołdawii, Igor Dodon pokonał swoją główną oponentkę w wyścigu wyborczym Maię Sandu.

Dzisiaj Mołdawia stara się walczyć ze zjawiskiem rosyjskich wpływów na środki masowego przekazu. Różnego rodzaju inicjatywy realizowane przez niezależne organizacje medialne mają fundamentalne znaczenie w kontekście walki o wolność i obiektywizm w sferze informacyjnej. W tym kontekście

prężnie działają również instytucje państwowe. Starają się one, poprzez wprowadzenie odpowiednich postanowień, doprowadzić do przejrzystości struktury własnościowej grup medialnych funkcjonujących w państwie. Wydawane są także zakazy transmitowania rosyjskich kanałów w Mołdawii oraz zakazy wjazdu na terytorium państwa rosyjskim propagatorom.

Przeciwdziałanie rosyjskiej propagandzie na poziomie instytucjonalnym nie byłoby skuteczne bez podejmowania różnego rodzaju inicjatyw ze społeczeństwem. Wzrost świadomości medialnej jest podstawowym celem dla wielu organizacji nie tylko rządowych, lecz także pozarządowych, które umiejętnie wykorzystują sytuację w państwie, aby pokazać społeczeństwu wpływ rosyjskiej propagandy i manipulacji. Wpływ, który osłabia państwowe struktury i doprowadza do destabilizacji, która nie jest potrzebna nikomu, oprócz Rosji.

BIBLIOGRAFIA:

Książki:

- ✓ Дугин А., *Геополитика постмодерна. Времена новых империй. Очерки геополитики XXI века*, Санкт-Петербург 2007
- ✓ Irving D., *Wojna Goebbelsa. Triumf intelektu*, Włosań 2015
- ✓ Кара-Мурза С. Г., *Манипуляция сознанием*, Москва 2005
- ✓ Кибл Р. *Журналістська етика*, переклад з англ. Д. Смоляк, Київ 2007
- ✓ Lippmann W., *Public Opinion*, New York 2012
- ✓ Loubier A., *Grupy redukcyjne, techniki sterowania i manipulacji wewnątrz stowarzyszeń*, Komorów 2006
- ✓ Морару В., *Основные тенденции развития журналистского образования в Молдове*, Кишинёв 2003
- ✓ Панарин И. Н., *Информационная война и геополитика*, Москва 2006
- ✓ Peter G., Martina P., *Narcyz Goebbels. Biografia*, Kraków 2011
- ✓ Sojn M., Baran L., *Oblicza mediatyzacji. Analiza krytyczna*, Rzeszów 2011

Artykuły:

- ✓ Darczewska J., *Anatomia rosyjskiej wojny informacyjnej. Operacja krymska – studium przypadku*, Punkt Widzenia OSW, nr 42, 05/2014, Warszawa 2014

- ✓ Darczewska J., *Diabeł tkwi w szczegółach. Wojna informacyjna w świetle doktryny wojennej Rosji*, Punkt Widzenia OSW, nr 50, 05/2015, Warszawa
- ✓ Dobek-Ostrowska B. *Między politologią a komunikologią. Razem czy osobno? Przypadek studiów porównawczych nad relacjami polityki i mediów w Europie Środkowo-Wschodniej*, "Politeja", 36/2015
Institutul de Politici Publice, *Barometer of Public Opinion, Republica of Moldova. November 2015*, Civis 2015

Netografia:

- ✓ AGB Nielsen Media Reserch, *Обзор телевизионной аудитории за январь 2016 года*, <<http://www.agb.md/article/2016.pdf>> (10.04.2017)
- ✓ Asociatia Presei Independente, <<http://api.md/>> (12.04.2017)
- ✓ Centrul de Resurse Pentru Prevenirea Suicidului, *Statistici: rata suicidului in R. Moldova NU este in crestere, insa este alarmant de mare*, 20.10.2016, <<http://mirt.md/statistici-rata-suicidului-in-r-moldova-nu-este-in-crestere-insa-este-alarmant-de-mare/>> (11.04.2017)
- ✓ Горбулин В., *Гибридная война как ключевой инструмент российской геостратегии реванша*, <<http://gazeta.zn.ua/internal/gibridnayavoyna-kak-klyuchevoy-instrument-rossiyskoj-geostrategii-revansha-.html>> (13.03.2017)
- ✓ *За Санду призвали голосовать представителей секс-меньшинств*, <<https://ru.sputnik.md/society/20161020/9525543/sandu-gei-lesbianki-golosovanie.html>> (12.03.2017)
- ✓ Захария В., *Выборы в Молдове: О фейках, на которых построил свою кампанию Игорь Додон*, <http://osvita.mediasapiens.ua/ethics/manipulation/vybory_v_moldove_o_feykakh_na_kotorykh_postroil_svoyu_kampaniyu_igor_dodon/> (02.04.2017)
- ✓ Зверев Н., *Молдову в гробу видали: Кандидат в президенты Майя Санду превратит страну а американскую колонию*, <<http://www.kp.md/daily/26603/3619669/>> (23.03.2017)
- ✓ Науменко Є., *Media Молдовы: олигархи, російська пропаганда і дрони*, <<http://medialab.online/news/media-moldovy-oligarhy-rosijska-propaganda-i-drony/>> (03.02.2017)
- ✓ Розенберг С., *Дмитрий Киселев: пропаганда – это просто попытка что-либо объяснить*, <http://www.bbc.com/russian/features/2016/06/160624_kiselev_interview> (12.04.2017)
- ✓ Руссу Р., *Российская медиаинтервенция в Молдову: как это происходит и зачем*, <http://osvita.mediasapiens.ua/trends/1411978127/rossiyskaya_mediain>

terventsiya_v_moldovu_kak_eto_proiskhodit_i_zachem/>
(12.04.2017)

- ✓ Media Ownership Monitor Ukraine, <<https://ukraine.mom-rsf.org/>>
(30.04.2017)